

ACTA PANNONICA

Часопис за историју, друштвене и
хуманистичке науке

Број 4

март 2023

● ● ●
CENTAR ZA
BANATSKE
STUDIJE

Вршац

Центар за банатске студије, Вршац
АСТА PANNONICA

Часопис за историју, друштвене и хуманистичке науке

бр. 4

март 2023

Издавач:

Центар за банатске студије, Вршац

Главни уредник:

др Мирча Маран

Уређивачки одбор:

др Александра Бурић Миловановић

др Милан Мицић

др Биљана Сикимић

др Ивана Спасовић

др Ференц Немет

МА Јована Колунџија

Лектор:

др Биљана Сикимић

Лектор за енглески језик:

Кристина Јовановић

Корице:

Анета Гашпар

Техничко уређивање:

Марин Гашпар

Штампа:

Повез, Вршац

ISSN 2787-1029

Број 4 часописа АСТА PANNONICA објављен је
уз финансијску подршку Града Вршца.

ИСТОРИЈА

Никола Конески, *Трговачка академија у Панчеву* 5

Гордана Димитријевић, *Спомен књига Вацлава Кискија из 1890* 41

Марија Александра Пантеа, *Учитељи из арадског краја – интелектуалци у српском Банату крајем 19. и почетком 20. века* 59

АНТРОПОЛОШКА ЛИНГВИСТИКА

Марија Мандић, Александар Крел, *Вишејезичност у мултиетничком браку: генерацијска сећања банатских Шваба* 69

ПРИКАЗИ

Биљана Сикимић, *Савремена истраживања Срба у румунском Банату: осам годишта часописа Исходишта* 107

Димитрије Михајловић, Ференц Немет и Милан Мицић, *Срби у Банату (1411–1594) – два есејистичка погледа* 121

Мирча Маран, др Јелена Илић Мандић, *Банатска војна крајина 1764–1800* 123

Себастиан Драгош Бунгез, *Мирча Маран: Стеауа.Кредитно-новчани завод у Владимировцу* 127

Васко Гичевски, Стеван Србиновски, *2003–2020 УГМНЗ Вардар Вршац* 129

**ВИШЕЈЕЗИЧНОСТ У
МЕЂУЕТНИЧКОМ БРАКУ:
ГЕНЕРАЦИЈСКА СЕЋАЊА БАНАТСКИХ
ШВАБА^{1*}**

**MULTILINGUALISM IN INTERETHNIC FAMILY:
GENERATIONAL MEMORY OF THE BANAT
SWABIANS**

Марија Мандић

Институт за филозофију и друштвену теорију

Универзитет у Београду

marija.mandic@instifdt.bg.ac.rs

Александар Крел

Етнографски институт САНУ

Abstract: The paper examines multilingualism in inter-ethnic families among the Banat Swabians from the 1950s to the present day. The analysis is based on the generational memory of the interlocutors, mostly born before or immediately after the Second World War, recorded during the field research in the Serbian Banat. It is shown that the Banat Swabian family in the interwar period is mostly endogamous and diglossic, using Swabian as an informal conversational variety and standard German (Hochdeutsch) as a formal variety. The family was also multilingual in local languages. In the post-war period, German was banned from public use until the 1950s and severely stigmatized resulting in linguistic mimicry of the Banat Swabians. Thus, exogamy prevailed, as well as the language shift from German to the languages of the social environment – Hungarian, Serbian, Romanian,

---

^{1*} Рад је настао уз подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, према Уговору о реализацији и финансирању научноистраживачког рада; рад је такође резултат пројекта „Нематеријално културно наслеђе у мултиетничким заједницама Баната“ Етнографског института САНУ, које је подржало Министарство културе Републике Србије.

---

etc. In modern times, German has been revitalized, but it has ceased to be a solidarity code for group and inter-family communication. The paper shows that in the inter-ethnic families of the Banat Swabians, there is a rich language repertoire consisting of formal and informal practices that are a compromise between several languages, confessions and ethnic identities.

Keywords: anthropology, sociolinguistics, Banat, Banat Swabians, Danube Swabians, German language, fieldwork, language use, interethnic marriages

*Збогом Сремице–успаљенице...
И Бачванке ... Пробиранке од заната...
Фине сте ви женице...
Ал већ видим ... Женићу се из Баната
Ђорђе Балашевић „Син јединац“*

Посвећено Александру Крелу (1968–2021)

УВОД

Некада највећа етничка мањина Краљевине Југославије, од скоро пола милиона људи, немачка заједница је делила судбину својих сународника у целој Европи, који су сматрани колективним кривцем за избијање Другог светског рата. То је водило, поред осталог, до масовних прогона Немаца из источне и средње Европе у окупирану Немачку. У Србији се њихов број смањује на неколико хиљада, колико бележе и последњи пописи. Иако Други светски рат представља преломну и трауматичну временску границу за војвођанске Немце, динамика етничке идентификације и употребе језика не може се разумети без ширег историјског контекста, почев од 17. века и досељавања Немаца на ово подручје све до данашњих дана.

Рад је подељен на два дела: у првом делу дајемо кратак историјат развоја заједница Дунавских Шваба; у другом делу, на основу савремених теренских истраживања Банатских Шваба, анализирамо вишејезичне праксе у међуетничким браковима. Рад показује да је вишејезичност била особена за језичко понашање Банатских Шваба од њиховог досељења у Панонску низију, с тим што је у периоду након Другог светског рата наизменична употреба више језика постала доминатна пракса не само у јавном него и у породичном домену. У Додатку прилажемо детаљне транскрипте интервјуа.

ПРВИ ДЕО: РАЗВОЈ ЗАЈЕДНИЦА ДУНАВСКИХ ШВАБА

Дунавске Швабе развијају своје заједнице вековима, почев од досељавања у Панонску низију у 17. веку. Међутим, у културном и комуникативном памћењу старијих генерација, посебно се издвајају досељавање и период од почетка 20. века до данашњих дана. Оваква структура особена је за усмене историје, како је утврдио Јан Вансина, при чему период између „легендарног почетка“ и новијег доба углавном изостаје, а Вансина га назива „плутајућим јазом“ (енг. *floating gap*).² Историјат развоја заједница који следи у наставку рада, прати логику усмене предаје наших саговорника.

Према теорији друштвеног памћења, предаја о досељавању припада културном памћењу, које се преноси ван оквира од неколико генерација и уобличава у већ постојеће и стабилне културне обрасце, док се комуникативно или генерацијско памћење дели у непосредној комуникацији са савременицима и односи на временски период не дужи од 80 до 100 година у односу на тренутак сећања.³ Однос између културног и комуникативног памћења је динамичан: под одређеним условима може доћи до преласка из једне форме у другу.

Легендарни почетак: досељавање

У оквиру колонизације граничних и ратом опустошених подручја, Хабсбуршка монархија у 17. веку почиње насељавати јужне делове Угарске у више етапа, све до 19. века. При томе се издвајају три таласа: први након победе над Османском империјом у Великом рату (1683–1699) и освајања територија некадашње јужне Угарске; други за време Марије Терезије (1740–1780), када су колонистима, сељацима и занатлијама, обећане вишегодишње поштеде од пореза; и трећа тзв. Јозефијанско-леополдинска (1780–1790) етапа, када Јосиф II доноси Патент о верској толеранцији (1781) и дозвољава насељавање протестаната.⁴ Поред тога, област Подунавља и средње Европе

---

2 Jan Vansina, *Oral Tradition as History*. Madison: The University of Wisconsin Press, 1985 [1961], 23.

3 Jan Assmann, *Kulturno pamćenje: Pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*. Zenica: Vrijeme, [1992] 2005, 22–24.

4 Уп. Александар Крел, *Ми смо Немци. Етнички идентитет припадника немачке националне мањине у Војводини на почетку 21. века*. Београд: Етнографски институт САНУ, 2014, 36; Andreas Dammang, *Die Deutsche Landwirtschaft im Banat und Batschka*. München: Reinhardt, 1931, 10; Zoran Janjetović, *Deca careva, pastorčad kraljeva. Nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918–1941*. Beograd: Institut za noviju istoriju, 2005, 41–45; Felix Milleker, *Die Besiedlung der Banater*

плански се насељава и другим хришћанима, без обзира на етничко и конфесионално опредељење; између осталих мађарским, словачким, српским, румунским и украјинским становништвом.⁵ Једна од највидљивијих последица такве политике је изузетна етничка, језичка и верска разноликост у области Панонске низије.

Немачки колонисти из Аустрије и Немачке у средњем Подунављу постали су познати под именом *Дунавске Швабе* или Подунавски Немци. Наиме, припадници других етничких заједница назвали су ове колонисте *Швабама*, да би касније тај егзоним постао ендоним и термин прихваћен у стручној литератури.⁶ Населивши области данашње Мађарске, Румуније, Србије, Хрватске и Босне, немачки колонисти нису створили компактне заједнице, били су хетерогени по пореклу, говорили су разним варијететима немачког, а припадали су римокатоличкој и протестантској вероисповести.

Културно памћење Дунавских Шваба чува предају о досељавању која чини важан део њиховог идентитетског дискурса.⁷ Савремена истраживања Банатских Шваба, као регионалног субетникума подунавских немачких заједница, показала су да ова предаја настаје под утицајем писаних извора, те да најчешће представља групу наратива, чија оквирна структура следи породични родослов.⁸ Ови наративи о пореклу служе пре свега као индекс породичног идентитета, а тек потом као средства локалне, етничке и националне идентификације. Изражена локална и регионална идентификација немачких колониста погодује развоју вишејезичних компетенција у језицима друштвене средине.

Militärgrenze. Belackrva (Weißkirchen): Verlag der Artistischen Anstalt J. E. Kirchners Witwe, 1926, 5.

5 Zoran Janjetović, 2005, 48.

6 Термин *Дунавске Швабе* (нем. *Donauschwaben*) у научном дискурсу су први употребили 1922. године немачки географи Роберт Зигер (Robert Sieger) из Граца и Херман Ридигер (Hermann Rüdiger) из Штутгарта, указавши на разлику између Шваба у Швапској и Угарској (уп. Holm Sundhausen, Konrad Clewing, (Hrsg.) *Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*. Wien, Köln, Weimer: Böhlau Verlag, 2016, 274; Zoran Janjetović, *Nemci u Vojvodini*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2009, 15).

7 Филип Крчмар, „Изградња националног идентитета Подунавских Шваба у Војводини 1918–1933”. У: Самарцић, Момир (ур.) *Култура сећања на војвођанском простору*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2017, 139–140.

8 Александар Крел, Марија Мандић, „Легендарно досељавање у усменој предаји војвођанских Немаца. У: Петровић, С. (ур.) „Усмена историја II“. *Књижевна историја* 158, 2016, 249–265.

„Плутајући јаз“: монархија

Културне, економске и друштвено-политичке одлике Дунавских Шваба развиле су се у 19. и почетком 20. века. У политичком и економском смислу, они су имали врло повољан статус на подручју Хабсбуршке Монархије због распореда политичке моћи, статуса немачког језика, те развијене привредне и институционалне мреже. Наведени чиниоци су допринели развоју снажне грађанске класе Дунавских Шваба, посебно у привреди, трговини и занатству.⁹ Иако се у школама предавао књижевни немачки, тзв. *хохдојч* (нем. *Hochdeutsch*), у приватној комуникацији говорници су користили локалне варијетете, а временом се обликовао и регионални коине, тзв. *швански*, који је објединио одлике неколико варијетета особених за области из којих су колонисти потицали.¹⁰ Поред тога, у областима средње и источне Европе у којима немачки није био доминантан, немачки говорници су били традиционално вишејезични, а избор језика зависио је од језичке компетенције и склоности учесника комуникације.¹¹

Стварање Аустро-Угарске 1867. године доводи до промене статуса свих етничких и језичких заједница. Иако је у угарском делу Монархије било званично признато 13 језика – мађарски, словачки, румунски, малоруски, хрватски, српски, словеначки, буњевачки, бугарски, чешки, пољски, ромски и италијански¹² – спроводи се појачана мађаризација у државној администрацији и школама. Јевреји, Немци и Словаци су највише практиковали вишејезичност, док су се припадници других мањина махом образовали у оквиру својих основних вероисповедних школа, покушавајући да одрже свој језик и активно се одупирући мађаризацији.¹³ Немци настањени у Угарској пролазе кроз интензивну мађаризацију, а одликује их, пре свега, осећај локалног, регионалног и етничког припадништва и лојалност Монархији.¹⁴

---

9 Уп. Susan Gal, “Codeswitching and Consciousness in the European Periphery”. *American Ethnologist* 14/4, 1987, 646; Susan Gal, “Cultural basis of language use among German speakers in Hungary”. *International Journal of the Sociology of Language* 111, 1995, 95.

10 Aleksandar Krel, Marija Mandić, „Društvene promene i upotreba jezika u porodici Banatskih Švaba između dva svetska rata”, *Etnoantropološki problemi* 15/4, 2020, 1187–1207.

11 Уп. Susan Gal 1987, 646.

12 Уп. László Marác, “Multilingualism in the Transleithanian part of the Austro-Hungarian Empire (1867–1918): Policy and practice”, *Jezikoslovlje* 13/2, 2012, 275.

13 László Marác, 2012, 292; Зоран Јањетовић, 2005, 233; Aleksandar Krel, “Sprechen Sie Deutsch? German Language and Revitalization of Ethnic Identity of the Germans in Bačka”, *Glasnik Etnografskog instituta SANU* LX/2, 2012, 174.

14 Филип Крчмар, 2017, 138.

Иако ово раздобље обухвата неколико векова, и заправо је суштински важно за се развој посебног регионалног, етничког идентитета Дунавских Шваба и швапског варијетета,¹⁵ оно у савременој усменој предаји углавном изостаје, јер га захвата „плутајући јаз“ усмених историја.

Генерациско памћење: Краљевина Југославија

Након завршетка Првог светског рата, Аустро-Угарска монархија је, према међународним мировним споразумима, подељена на неколико држава, у којима Немци стичу статус националне мањине. Институционална мрежа и привредна сарадња која је повезивала Немце у Монархији, наставила је да функционише у смањеном обиму и након њеног распада. У Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, касније Краљевини Југославији, Немци су били највећа мањина. Попис становништва 1931. године бележи 499.969 припадника немачке мањине, што је чинило 3,5% укупног становништва.¹⁶ Они су живели углавном у областима данашње Србије (Војводина), Хрватске (Славонија) и Словеније, у којима су често били већина у локалним општинама. Највећа концентрација Немаца је била управо у Банату, у коме је 120.450 особа или 20% укупног становништва навело немачки језик као матерњи.¹⁷ Немци су у највећем броју живели на селу (у Војводини 84%), а скоро 90% се издржавало претежно од пољопривреде.¹⁸ Подаци из 1934. године показују да је међу немачким становништвом у Краљевини Југославији било: 45% сељака – земљорадника, 30% радника, 18% занатлија, 3% трговаца, 2% интелектуалаца.¹⁹

Политичка елита Краљевине Југославије је била благонаклона према немачкој мањини, процењујући да она, будући географски одвојена од матице и без развијене свести о националном јединству, не гаји сепаратистичке тенденције, за разлику од Мађара.²⁰ Међу

---

15 Aleksandar Krel, Marija Mandić, 2020, 1190.

16 Уп. Љубодраг Димић, *Културна политика Краљевине Југославије 1918–1941* III. *Политика и стваралаштво*. Београд: Стубови културе, 1997, 8–9.

17 Према истом Попису 1931, немачки као матерњи језик навело је: 15.571 (30%) Барања, 49.345 (14%) Срем, 80.519 (3%) Хрватска, 15.500 (0,6%) Босна и Херцеговина, 28.998 (2,5%) Словенија, 10.471 Београд, и у осталим крајевима њих 5.877 (Љубодраг Димић 1997, 8; Friedrich Binder, „Promemorija”, U: Stefanović, N. (ur.) *Jedan svet na Dunavu*, München, Beograd: Donauschwäbische Kulturstiftung, 2003, 124–125.

18 Љубодраг Димић, 1997, 8–9.

19 Љубодраг Димић, 1997, 9.

20 Љубодраг Димић, 1997, 8.

најважнијим немачким установама тог доба били су Швапско-немачки културни савез – Културбунд (нем. *Swäbisch-deutsch Kulturbund*, 1920–1941), Странка Немаца (нем. *Partei der Deutschen im Königreich der SHS*, 1922–1929), као и религијске, образовне установе и разна удружења.²¹ На почетку школске 1939/40. године, било је укупно 244 школе с немачким наставним језиком или мешовитих с државним, немачким и другим језицима; у школама је радило 747 одељења с немачким наставним језиком и 20 забавишта. Школовало се 38.261 ђака, а забавиштем је било обухваћено 2.311 деце. У школама је радило 714 учитеља, 123 вероучитеља и 20 васпитачица; од тога, 726 наставника било је из редова немачке националне мањине.²² Поред тога, активно раде цркве немачке мањине – у преко 160 места; између 400 и 500 културних, певачких, радничких, привредних и других друштава, као и више десетина немачких листова; а највећи број удружења је концентрисан у Банату.²³

Период између два светска рата припада генерацијском памћењу наших саговорника. За Банатске Швабе транснационална мобилност на простору бивше Монархије и делимично Немачке јесте и у међуратном периоду део свакодневног живота: они се школују, путују, тргују, склапају пријатељске и породичне везе на читавом овом подручју. Како долази до пораста егзогамије, језици локалне средине почињу се користити и у породичном кругу. За немачке говорнике је и даље особена диглосија – и то *швапског* (вернакуларни варијетет) у неформалном и *хохдојча* (књижевни варијетет) у формалном окружењу – као и активна употреба језика друштвене средине, односно локално оријентисана вишејезичност.²⁴

Генерацијско памћење: Социјалистичка Федеративна Република Југославија

У земљама средње и источне Европе, локални Немци су оптужени за учешће у немачким трупама и колаборацију с окупационом управом, што доводи до њихових ликвидација и масовних прогона у окупирану Немачку.²⁵ У раздобљу 1944–1948. године, цивилно немачко

21 Љубодраг Димић, 1997, 9.

22 Љубодраг Димић, 1997, 53–54.

23 Љубодраг Димић, 1997, 23–54; Зоран Јањетовић 2005; Branko Bešlin, 2001. *Vesnik tragedije. Nemačka štampa u Vojvodini 1933–1941. godine*. Novi Sad – Sremski Karlovci: Platoneum, 17–20; Aleksandar Krel, 2012, 174.

24 Aleksandar Krel, Marija Mandić, 2020.

25 У периоду 1944–1948. године најмање 12 милиона етничких Немаца (нем. *Volksdeutsche*) било је протерано из својих домова, највише из Пољске

становништво, у тек од окупације ослобођеној Југославији, према директиви југословенских револуционарних власти, масовно је ликвидрано (мушкарци, а често и дечади старији од четрнаест година) и интернирано у логоре (старији мушкарци, жене и деца), у којима су многи умирали због очајних животних услова; одузета су им грађанска и политичка права, национализована им је имовина, укинута су немачке школе и установе и, коначно, велика већина преосталих исељена је у СР Немачку.²⁶ Од прогона су изузети само они Немци који су током рата приступили партизанима, који су били у браку са супружницима друге националности, потицали из национално мешовитих бракова, и успели да докажу да се не изјашњавају као припадници немачке мањине.²⁷

Након окончања прогона Немаца у 1950-им годинама, њихов положај се постепено поправљао, али су мучно историјско наслеђе, личне драме и страх од кажњавања утицали да се већина преосталих Немаца или исели из Југославије или определи за етничку мимикрију и живот скривене мањине.²⁸ У јавном простору нису испољавали симболе свог етничког идентитета, као што су то разговор на немачком језику, те ословљавање правим именима и презименима. Углавном су се јавно изјашњавали као Мађари, Чеси, Хрвати, Буњевци, Срби и други, а то је неретко водило и до етничког трансфера. У том случају,

---

и Чехословачке, и транспортовано у Немачку (Steffen Prauser, Arfon Rees, "Introduction". In: Prauser, S., Rees, A. (eds.) *The Expulsion of the 'German' Communities from Eastern Europe at the End of the Second World War*. Florence: European University Institute, Working Paper HEC No. 2004/1, 4); из Мађарске је протерано око 200.000 Немаца, што је чинило скоро половину укупног немачког становништва у тој земљи (Balázs Apor, "The Expulsion of the German Speaking Population from Hungary". In: Prauser, S., Rees, A. (eds.) *The Expulsion of the 'German' Communities from Eastern Europe at the End of the Second World War*, Florence: European University Institute, Working Paper HEC No. 2004/1, 33–34).

26 Уп. Александар Крел, 2014, 114–136; Бранко Павлица, „Судбина Немаца у Србији”, *Теме. Часопис за друштвене науке* 3, 2005, 369; Zoran Janjetović, Proterivanje nemačkog i mađarskog življa iz Vojvodine na kraju Drugog svetskog rata”, *Hereticus. Časopis za preispitivanje prošlosti* 4/3–4, 2006, 106–118.

27 Александар Крел, 2014, 127–128.

28 Појмом *скривене мањине* могу се обухватити различите заједнице: оне које нису јавно признате и то не захтевају, оне које избегавају да превише у јавности истичу обележја свог етничког идентитета, као и оне заједнице којима закон или држава не допушта да буду јавно признате (Kristijan Promicer, „(Ne-) vidljivost skrivenih manjina na Balkanu. Neka teorijska zapazanja”. U: Сикимић, Б. (ур.) *Скривене мањине на Балкану*, Београд: Балканолошки институт САНУ, 13). О историјској, антрополошкој и лингвистичкој елаборацији скривених мањина у: Биљана Сикимић, (ур.) *Скривене мањине на Балкану*, Београд: Балканолошки институт САНУ, 2004.

најчешће ступањем у брачну заједницу и захваљујући породичним везама успостављеним том приликом, одбацивали су немство и свесно се опредељивали за припадност некој другој етничкој заједници.²⁹

Према увидима с терена, културна траума заузима важно место у генерацијском памћењу војвођанских Немаца, посебно рођених пре Другог светског рата. Једна од тема овог дискурса је забрана немачког у јавном простору и његова употреба као тајног језика у приватној сфери, вишејезичност у породичном и јавном домену, те замена немачког језицима друштвене средине.

Генерацијско памћење: Република Србија

Деведесете године у којима долази до распада Југославије и низа ратова на њеном тлу, Немци су дочекали као изузетно мала и међусобно слабо повезана заједница. Ипак, крај двадесетог века за југословенске Немце носи позитивне промене, као што су то увођење парламентарне демократије и коначно скидање стигме с немачке заједнице. Нови почетак јавног живота ове заједнице креће након 1992. године када је основан „Die Donau“, прво невладино удружење које окупља војвођанске Немце после Другог светског рата. Основни задатак Удружења је био очување, ревитализација и јавно испољавање симбола етничког и културног идентитета војвођанских Немаца, што је уједно означило крај периода етничке мимикрије.³⁰ Након тога, следи оснивање низа немачких удружења и формирање Националног савета Немаца 2007. године.³¹

Према Попису становништва из 2011. године, на територији Србије живи 4.064 припадника немачке националне мањине (0,6% укупног становништва), што је за 163 више него на претходном Попису 2001. Поред тога, 2.190 лица се изјаснило да им је матерњи језик немачки, што је 89 лица мање него на претходном попису. Немци имају просечну старост 53,5 година и индекс старења 5,32, који је изнад иначе високог државног просека. Према општем образовном нивоу изнад су државног просека: највише њих је са средњом школом (48,17%), а

---

29 Уп. Александар Крел, 2014, 141–151; Александар Крел, „Промене стратегије етничког идентитета Немаца у Суботици у другој половини 20. века”. *Гласник Етнографског института САНУ* LIV, 2006, 319–331; Александар Крел, „Били бисмо и Кинези, само да нас оставе на миру: (ре)конструкција етничког идентитета Немаца у Војводини”, *Антропологија* 9, 2009, 131–146.

30 Александар Крел, 2014, 156.

31 Уп. Александар Крел, „Улога удружења „Герхард“ у ревитализацији етничког идентитета сомборских Немаца”. У: Дивац, З. (ур.) *Слике културе некад и сад*, Београд: Етнографски институт САНУ, 2008, 155–168.

велики проценат има више и високо образовање (око 18%).³² Највећи број Немаца (80%) живи у Војводини, и то углавном у већим градовима који су у прошлости представљали главне центре насељавања и њихова културна, историјска и привредна средишта.

Војвођански Немци су углавном одржали традицију вишејезичности; генерације рођене пре Другог светског рата и непосредно после њега владају на нивоу матерњих говорника српским и мађарским, а нешто слабије немачким; млађе генерације су по правилу говорници српског, енглеског и у мањој мери немачког и мађарског.³³ Због економског успеха земаља у којима се говори немачки, њему је порасла вредност на глобалном, транснационалном језичком трижишту. Ревитализација немачког се, пак, углавном одвија у јавном простору, путем курсева за учење језика.³⁴ Ипак, немачки у Војводини је најтеже ревитализовати у породичном домену, који је некад био његово упориште.³⁵

ДРУГИ ДЕО: ЈЕЗИК У МЕЂУЕТНИЧКИМ ПОРОДИЦАМА БАНАТСКИХ ШВАБА

Дискурс о употреби језика у породици, забележен током теренских истраживања, заснива се на генерацијском памћењу. Посебна пажња је усмерена на период након 1950-их година до данашњих дана, који одликује изразита егзогамија, замена језика, хибридна језичких пракси и вишејезичност. У анализи смо усредсређени на референцијалну раван дискурса, а исказе посматрамо као изворе за реконструкцију појединих сегмената друштвене стварности и дијакронијску

Теренска грађа на којој се заснива анализа прикупљена је током истраживања Александра Крела и Марије Мандић у Банату (2013–

---

32 Владимир Ђурић, et al., *Етноконфесионални и језички мозаик Србије*. Београд: Републички завод за статистику, 2014; *Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Србији. Вероисповест, матерњи језик и национална припадност*. Подаци по општинама и градовима. Београд: Републички завод за статистику, 2013.

33 Aleksandar Krel 2012, 180–181; Александар Крел, Марија Мандић, „Дискурс о језичким праксама банатских Немаца: Савремена теренска истраживања. *Antropologija* 1, 2016, 33–52.

34 Aleksandar Krel 2012, 182.

35 Готово идентична језичка ситуација је особена за Немце у Мађарској (уп. Susan Gal, 1987; Susan Gal, “Diversity and contestation in Linguistic Ideologies: German Speakers in Hungary”. *Language in Society* 22/3, 1993, 337–359; Susan Gal, 1995).

2014).³⁶ Коришћене су методе полуструктурираног и слободног интервјуа. Интервјуи су вођени с активистима немачких удружења у њиховим службеним просторијама; сви интервјуи су снимани, уз дозволу и знање саговорника. У обради интервјуа смо користили вербалним транскрипцију, која бележи све изговорено, укључујући замуцкивања и недоследности у говору.³⁷ Ова транскрипција доприноси утиску да је говор некохерентан, те да саговорник не познаје добро језик који користи; међутим, доследно транскрибован усмени говор заиста је пун недоследности и замуцкивања, без обзира на ниво образовања, те да ли се ради о матерњим говорницима, једнојезичним или вишејезичним.³⁸ У заглављу не наводимо име и презиме саговорника, него податке о години рођења и месту снимања. Лична имена која саговорници наводе остављамо у иницијалима, уз сагласност саговорника.

Вишејезичност и хибриднаост у периоду након 1950-их

Немци готово искључиво склапају међуетничке бракове након Другог светског рата.³⁹ Из исказа наших саговорника може се закључити да су они са супружницима и децом говорили углавном на језику својих супружника (2.195), те да су деца из породице понела макар пасивно знање немачког (2.215–234). Саговорници често контрастирају међуратну вишејезичност с преовладавањем једнојезичне парадигме у савремено доба, при чему се некадашња нормативна вишејезичност и знање језика друштвене средине високо вреднују (2.219–235; 2.184–187). Ипак, наслеђе вишејезичности се одржало у ужем кругу породи-

---

36 Ово истраживање се наслања на резултате теренског рада Александра Крела спроведеног широм Војводине (2004–2008), која су обављена у следећим удружењима: „Немачки народни савез“ из Суботице, „Адам Беренц“ из Апатина, „Хуманитарно удружење Немаца ’Герхард“ из Сомбора, „Немачко удружење за добросуседске односе ’Karlowitz“ из Сремских Карловаца и „Немачко удружење Кикинда“ из Кикинде.

37 Уп. Marija Ilić [Mandić], *Discourse and Ethnic Identity: The Case Study of Serbs in Hungary*. München, Berlin: Peter Lang, 2014, 150–151.

38 Основне конвенције у транскрипцији су следеће: СГ – саговорник; ИС – истраживач; ... – пауза од 2 секунде и дужа; (...) део који је изоставио аналитичар; *италик* прекључивање кодова; = говор се аутоматски надовезује на претходни / следећи исказ; - прекинута реч; КАПС наглашавање неког дела исказа; *** неразумљиво; () у загради бележимо паралингвистичке елементе, смех, плач, јецан, уздисање, итд. Преклапање није бележено, већ је у тим деловима углавном коришћена ознака за надовезано говор (=). О саговорницима су дати основни подаци: пол (м – мушки, ж - женски), годиште, место становања, датум и место интервјуа.

39 Уп. Александар Крел, 2014, 237.

це, и одражава у прекључивању кодова, те у наизменичној употреби више језика (2.57–58; 2.206; 2.226–230).⁴⁰

Поред тога, саговорници указују на значај учења језика друштвене средине и на неразумевање значаја локално оријентисане вишејезичности, које обично показују људи који потичу из крајева који нису етнички и језички хетерогени као Војводина. У другом интервјуу [2], СГ₂ говори о кћерки која је на основу знања језика друштвене средине (немачки, мађарски, српски) одмах након школе нашла посао. У истом интервјуу, СГ₁ говори о ташти и жени, које не потичу из Војводине, и које су показале велику нетрпељивост према мађарском, те стога његова деца нису научила тај језик (уп. а, б):

(а) ИС₂: А ћерка исто зна мађарски?

СГ₂: Па она је завршила десет разреда на мађарском.

СГ₁: (смех) СГ₂: Тако да не не (смех) није то никакви пр-

СГ₁: Не знате ови који су овде рођени немају проблема са тим уопште.

СГ₂: Ми немамо проблема са јези- језици-. Моја ћерка је завршила немачки кад је дипломирала. Она је дипломирала јуна месеца. У августу је већ добила у Новом Саду посао. Зато што је на српском је завршила и на немачком а знала је један језик друштвене средине, како је тада било. Мађарски језик. Она је одма добила и то што је и школу завршила

(в. Транскрипти: 2.209–214)

(б) ИС₁: Претпостављам да сте ви њој [жени] рекли да имате немачко порекло и тако даље. СГ₁: То није то није сметало (...) То што би јој сметало, а то није знала, није било намерно, једноставно није нисам дошо до да ја знам мађарски. Зашто? (...) Њена мајка кад је завршила факултет прво запослење је имала у Србобрану. И она је полудела, јер у Србобрану сви Срби су говорили мађарски. И она није могла. И после прве године она је на све могуће начине тражила да буде премештена негде где неће да чује Мађаре. То је не знам овакав језик, онакав језик. Па су је преместили у Ваљево (...) И моја деца не

---

40 Разговорно прекључивање кодова је важна стратегија у дискурсу билингвала, и заснива се на упоредној употреби оних језичких средстава које говорници свесно или несвесно процесуирају као низове формиране у складу са два различита граматичка система (John Gumperz, *Discourse strategies*. Cambridge University Press, [1982] 2002, 66). Прекључивање кодова се појављује у заједницама које пролазе промену, где су границе између група нејасне, норме и стандарди евалуације варирају а етнички идентитети се стално преиспитују.

знају мађарски зато што она каже: „Е тај језик да говорите! Боље учите француски учи!“ Пошто је она била француски била

ИС₁: Франкофон

СГ₁: Аха. И овај и дај било који други језик ал ништа мађарски, то то ником не треба, каже.

(в. Транскрипти: 2.175–186)

На основу искуства живота у вишејезичној средини и неформалних пракси вишејезичности, саговорници су развили праксе учења језика ослањањем на разговорне канале комуникације, а не на граматику; тзв. „учење по слуху“. То су примењивали и у васпитању своје деце, као што показује наредни исказ (в):

(в) СГ₁: Ја сам рецимо моју децу научио, односно ја сам тражио жена и ја смо тражили кад смо одлучили да треба да уче неки језик. Старији син је рецимо, оће да учи каубојски језик. Не енглески ни немачки, него каубојски. Ал за немачки ћу да вам испричам. Овај и тражили смо неког у, он је био мали шест седам година који да га учи, ал не по књизи. Нашли смо професора. Каже: „Е по којој књизи ћемо радити?“ „Нећете по књизи. Нећемо по књизи. Не треба да га учиш да пише нити да га учиш граматику, него да разговараш.“ Једва смо нашли једну жену која је прихватила. И она каже док је у кући радила свој посао, пеглала и шта ја знам, она с њим причала. И он је научио за годину дана тај језик. Енглески. Он сад говори можда боље енглески него српски матерњи. Хоћу да кажем деца треба да уче слухом.

(в. Транскрипти: 2.234)

Међуетнички бракове носе бројне практичне проблеме: избор језика у кући, верско васпитање деце, као и надевање имена. У наредном исказу саговорници наводе примере из својих породица о преговарању имена за децу: СГ₁ чије име почиње иницијалом А. у браку са Српкињом, чије име почиње на Г, деци даје имена комбинујући делове свог и имена своје супруге; СГ₂ у браку с Мађарем даје кћерки немачко име, иако се свекрва буни, (уп. г):

(г) ИС₁: А које су вам годиште синови?

СГ₁: Па један је шездесет осми, а други је седамдесет седми.

ИС₁: Како се они зову?

СГ₁: Први се зове А. То смо жена и ја комбиновали да буде кратко и да буде од А. и Г. И онда је постао А. Млађи се зове Г. и ту више нисмо могли

СГ₂: Да комбинујете

СГ₁: Да комбинујемо. Кад се А. родио, ми смо га извадили из болнице, и месец и по дана није имо име.

СГ₂: (смех)

СГ₁: Док смо се договорили.

ИС₁: Како сте рекли хиљаду девесто шездесет осмо и?

ИС₂: Седамдесет седмо

СГ₁: Седамдесет седмо. Девет година. Ал кад је Г., Г. се родио овде у Кикинди. Нису хтели да нам га дају (смех) док му не дамо име. Нисмо могли на брзину да се договоримо како

СГ₂: (смех)

СГ₁: (смех) Док нисмо смислили. За девојку смо имали. Ал тада се није знало. Што каже: „Да сам знао да ће бити мушко не би га ни правило“ (смех)

СГ₂: У вези имена морам рећи. Моја свекрва јако није волела баш тако да кажем што смо ћерки дали име Е. Она је као Мађарица мислила да то треба да буде Рожика, Маришка, ово оно а ја сам се ЈАКО супроставила томе да да буде. А Т., супруг се сложио да то буде Е. Дуго моја свекрва уопште није уопште је није звала као Е. него дете моје Пипика, ово оно. (смех свих)

ИС₂: Јао Боже

СГ₂: Зато што је Е., Е. је немачко име, ал добро и Мађари сад имају није то. Тако да је било ту без обзира што Мађари су мађина.

(в. Транскрипти: 2.247–263)

Други интервју [2] има низ референци на међутничке бракове између супружника различитих конфесија: брак између мајке, Швабице, католикиње и оца, Словака, евангелисте (СГ₁ 2.33–65); између рођаке, Мађарице, евангелисткиње и капетана, Србина, православаца (СГ₁ 2.81–92); између свекрве, Швабице, католикиње и свекра, Швабе, евангелисте (СГ₂, 2.94–107). Саговорници указују на праксе формалног и неформалног регулисања верских пракси у породици, при чему је постојало више могућности, а избор је зависио од међусобног договора супружника и фамилије. Супружници су могли потписати државне или црквене предбрачне уговоре који регулишу: прелазак једног супружника у веру другог, најчешће жене у мужевљево веру (2.81–97) или обавезу да се деца крсте и васпитавају у вери једног супружника, што је била пракса католичке цркве (2.59–80). Поред тога, постојала је неформална (договорна) пракса да се женска деца крсте у мајчиној, а мушка у очевој цркви (2.59).

Коначно, вековно искуство Банатских Шваба у вишејезичном и вишеетничком окружењу, као и у егзогамним браковима посебно након Другог светског рата, довело је до хибридних језичких пракси и иден-

---

титета.⁴¹ Наредни исказ указује на изузетну етничку мешовитост савремених војвођанских породица, у којима је потпуна идентификација са само једном етничком заједницом немогућа, те стога преовлађују вишеструке идентификације, као и идентификација с регијом. Поред тога, наредни исказ указује на преминацију једнојезичности у савременим мешовитим браковима што не погодује очувању мањинских и хибридних идентитета (уп. д):

(д) ИС: И да ли ви видите будућност вашег удружења?

СГ: Искрено ил?

ИС: (смех) Искрено

СГ: (смех) Искрено не видим. Има нас још неколико ентузијасте. Али видиш ја већ друга генерација, има нас јако мало у треће нема вајде. То су се уклопили све су мешовите бракови сви.

ИС: А мислите да у мешовитом браку не може да се очува?

СГ: Па могло се али сад већ све мање.

ИС: Раније могло?

СГ: Раније још могло али сад како видим све више ... незаинтересованост ... Лакше им да кажу: „Ми смо Војвођани.“ И покрију се ... Ево сад интересантан податак. Прошле године на једном рођендану у фамилији. Сели смо и почели смо број- да бројимо колико националности има у породици који су на рођендану. Једанест националности смо избројали.

ИС: (смех)

СГ: Значи има Хрвата, Бошњака, Црногорца, то је сад све Мађара, Чеха, Словака, Румуна, Мађар- све имамо у породици. Сад како та деца да се изјашњавају?

ИС: (смех) Да

СГ: (смех) Нормално тешко. Лакше им да кажу: „Ми смо Војвођа-

---

41 Хибридноста је појам који лингвисти и друштвени теоретичари позајмљују из биологије, у којој означава укрштање двеју различитих биљних или животињских врста да би се добила нова хибридна врста. Примењена у друштвеној теорији, хибридноста означава укрштање и мешавину различитих раса, етница, култура и језика при чему настају нове хибридне врсте, форме и идентитети (уп. Homi Bhabha, *The Location of Culture*. London: Routledge, 1994; Stuart Hall, “New Ethnicities”. In: Donald, J., Rattansi, A. (eds.) *Race, Culture and Difference*, London: Sage, 1992, 252–259). Иако се може тврдити да су језици, културе и идентитети одувек били хибридни, овај термин има примену у савременим дискурсима о раси, постколонијализму, антирасизму, мултикултурализму и глобализацији, јер указује на иманентну укрштеноста и неодвојивост система и ентитета који се у институционалном дискурсу често посматрају као мање-више одвојени и разграничени.

ни“ и никог неће увредити. Ни мајку ни оца ни стрину (смех) ни
ИС: Да да да
(в. Транскрипти: 1.56–68)

ЗАКЉУЧАК

У раду смо истраживали вишејезичност у међуетничким породицама Банатских Шваба, након 1950-их година до данашњих дана, на основу генерацијског сећања саговорника рођених непосредно пре и после Другог светског рата, који смо забележили током теренских истраживања. Усмени искази послужили су нам као извори за дијахронијску и синхронијску социолингвистику и антропологију. Према исказима наших саговорника, језичка ситуација Банатских Шваба била је врло динамична и зависна у великој мери од макро политичке ситуације и друштвених кретања. Будући да су насељени у областима у којима немачки није био већински језик, немачки говорници су практиковали вишејезичност, посебно у јавној сфери, док је у породичној и приватној сфери немачки био главни код комуникације и солидарности. Ипак, који ће се језици, поред немачког, користити у породици и на који начин, зависило је у великој мери од етничке припадности и језика супружника. Етничка егзогамија се почиње у већој мери практиковати у међуратном периоду, што утиче на језички репертоар.

У међуетничким браковима Банатских Шваба склопљеним у међуратном периоду, немачки се користи поред других језика друштвене средине; вишејезичност постаје свакодневица у породичном домену, а с њом и прекључивање кодова. Након Другог светског рата – који доноси забрану и стигматизацију немачког у јавној сфери и укидање немачких школа – немачки се своди на ограничене и скривене домене породичне комуникације, и то махом између старијих припадника породице. Долази до прекида међугенерацијског преноса језика, те деца рођена након Другог светског рата често уче немачки само пасивно, слушајући старије, или га не уче уопште. Традиционална вишејезичност омогућила је немачким говорницима да релативно лако након рата практикују етничку мимикрију и етнички трансфер, те да користе друге језике друштвене средине у породичној комуникацији, нпр. мађарски или српски. У савремено доба долази до ревитализације немачког у јавном простору, како због демократизације друштва и скидања стигме с немачког, тако и због економског успеха земаља немачког говорног подручја. Ипак, у породичном кругу Банатских Шваба немачки је изгубио улогу кода породичне солидарности. Главни језици породичне комуникације су или српски или неки други језик

друштвене средине, који има континуитет међугенерациског преноса. Будући да је вредност немачког на савременом лингвистичком тржишту изузетно порасла, могу се очекивати нове промене у језичким праксама Баната.

У исказима Банатских Шваба вишејезичност представља важно идеолошко језгро дискурса и оцењена је као вредност мултикултурног друштва. Поред тога, сачуван је репертоар формалних и неформалних пракси преговарања, компромисних решења и нових друштвених форми општења, који укључују више језика, конфесија и етничких идентитета. Овакво језичко понашање названо је у литератури „живљеном вишејезичношћу“ (енг. *lived multilingualism*)⁴² и „вишејезичним хабитусом“.⁴³ Репертоар институционалних и ванинституционалних пракси којима се превазилазе строге поделе међу културама и подстиче интеркултурна комуникација може имати своју употребну, практичну вредност у доба савремене кризе мултикултурализма, као „лекција из прошлости“ и „лекција из практичног живота“ у вишеетничкој средини. Такође, начин на који они те праксе заједничког живота евалуирају значајан је за разумевање социолингвистичке ситуације и етничке идентификације у мултикултурним друштвима. Или речено речима једног нашег саговорника (в. Транскрипти: 2.110–112): „Е и онда кад су се после ратова и свих тих покоља, људи покушавали који су ту живели прилагођавали, пошто су они то научили вековима уназад да се прилагођавају ситуацији, онда то више није ваљало. Како није ваљало кад је то једино било. Да није било тако, па Војводина би била празна.“

Додатак: Транскрипти

[1] ЗР-3; СГ (м, 1948), Зрењанин; 4. 8. 2014.

1.1 ИС: А реците ми овај ... вама је ко ов-?

1.2 СГ: Мајка ми је чиста Немица то јест. О оцу врло мало знам .. пореклом зато што су његови

---

42 Rosita Schjerve-Rindler, Eva Vetter, “Linguistic diversity in Habsburg Austria as a model for modern European Language Policy”. In: Ten Thije, J., Zeevaert, L. (eds.), *Receptive multilingualism: Linguistic analyses, language policies and didactic concepts*, Amsterdam: John Benjamins, 2007, 49–70.

43 Александар Крел, Марија Мандић, „Вишејезичност као хабитус: Дискурс банатских Немаца о периоду између два светска рата”, *Etnoantropološki problemi* 11/2, 2016а, 583–600.

родитељи били сироче, па доведени ту. Тако да ја јако мало знам о њима. Али о мајци знам баш баш.

1.3 ИС: А чекајте вама је Б. презиме?

1.4 СГ: Јесте

1.5 ИС: То је немачко не?

1.6 СГ: Француско

1.7 ИС: Француско

1.8 СГ: (смех) Пореклом француско. То сам нашо у енциклопеди-тражио сам порекло имена. А

отац кажем, он не зна одакле су његови.

1.9 ИС: Да. А мајчино девојачко?

1.10 СГ: Ш.

1.11 ИС: Аха. Само Ш.

1.12 СГ: Ш., А. Ш.

1.13 ИС: Ш. А.

1.14 СГ: Да. А бабино је В. То је било=

1.15 ИС: =Како?

1.16 СГ: В.

1.17 ИС: В.

1.18 СГ: Да. Били позната породица.

1.19 ИС: Зрењанинска

(...)

1.20 СГ: Деда то јест њен отац, он је овај из Ћешке су дошли. Отац је био Чех а мајка Немица

па су морали да дођу да оду. Оно су били они ратови тамо и они су дошли. И ту је упознао бабу В. М.

1.21 ИС: Аха а ту је њу упознао.

1.22 СГ: Да. Тако да иначе деду су стрељали у Другом свет- =

1.23 ИС: =А чекајте где је упознао бабу? У у Зрењанину?

1.24 СГ: У Зрењанину да.

1.25 ИС: Аха. А кога су стрељали?

1.26 СГ: Деду тога

1.27 ИС: Ко?

1.28 СГ: Партизани то јест Руси четрдесет пете кад су ушли. Није био никад војно активан тако.

Напротив. Али заменили су га с једним који је шанто, носио штап и био је активни овај у Вермахту. А он је тог дана (резак смех) повредио ногу па ишо напоље на улицу. И уапсили га и одма га стрељали. А мајка ... има- имам сестру из првог брака мајчиног. Отац мисим први муж је био Немац, који је погину исто у Метковићу, где му је гроб,

---

стриц. Тамо је и сахрањен. Он никад није видео ћерку, ни моја сестра никад није видела оца.

1.29 ИС: Шта она је била беба кад је?

1.30 СГ: Она се родила четрес друге, а он је почетком четрдесет треће ум- погино.

1.31 ИС: У Метковићу?

1.32 СГ: У Метковићу

1.33 ИС: А како се зове сестра?

1.34 СГ: Исто А., а девојачко К.

1.35 ИС: Да ли је некад неко од тих баба деда причо да су можда погрешили што су дошли?

1.36 СГ: Никад

1.37 ИС: Увек су осећали=

1.38 СГ: =Зато што су они дошли осам почетком, овај хиљаду осамстоте двадесете или тако

неке у то време, тако да је то. Ал су њихови пред ПРЕЦИ су ојојој одавде и рођени. Они су њима је то била домовина тако.

1.39 ИС: Ово је домовина да. И сада реците ми 'начи овај оца .. сте запамтили оца?

1.40 СГ: Знам оца, само не зна- он своји родитељи не знају. Значи прадеду не знам. Они су били

ту=

1.41 ИС: =А на ком језику су отац и мајка причали?

1.42 СГ: Отац и мајка су причали на мађарском.

1.43 ИС: На мађарском

1.44 СГ: Да, е сад можда доћи до тога како је то .. јел после рата кад су стрељали оца=

1.45 ИС: =вама су стрељали оца?

1.46 СГ: Не мајчиног оца.

1.47 ИС: Мајчиног

1.48 СГ: Мој отац је био војник четрдест друге то јест четрдест прве у Сарајеву, па су после као

ратног заробљеника. Био је две године Варбургу. Као месар тамо је радио, после су га пустили кући.

1.49 ИС: Аха

1.50 СГ: А деду кад су ми стрељали после месец два, дошли су и све их изјурили из куће.

(...)

1.51 СГ: И онда се моја мајка .. да не кажем силом прилика се удала за мог оца да би спасио ћерку

и матер да не оду у логор.

1.52 ИС: Како то?

1.53 СГ: Лепо зато што се мој отац изјашњавао ко Мађар. И он кад се удали значи аутоматски

аутоматски је он она избегли логор.

1.54 ИС: А ишла би иначе?

1.55 СГ: Иначе би носили их у логор, ко све жене и.

(...)

1.56 ИС: И да ли ви видите будућност вашег удружења?

1.57 СГ: Искрено ил?

1.58 ИС: (смех) Искрено

1.59 СГ: (смех) Искрено не видим. Има нас још неколико ентузија-сте. Али видиш ја већ друга

генерација, има нас јако мало у треће нема вајде. То су се уклопили све су мешовите бракови сви.

1.60 ИС: А мислите да у мешовитом браку не може да се очува?

1.61 СГ: Па могло се али сад већ све мање.

1.62 ИС: Раније могло?

1.63 СГ: Раније још могло али сад како видим све више ... незаинтересованост ... Лакше им да

кажу: „Ми смо Војвођани.“ И покрију се ... Ево сад интересантан податак. Прошле године на једном рођендану у фамилији. Сели смо и почели смо број- да бројимо колико националности има у породици који су на рођендану. Једанест националности смо избројали.

1.64 ИС: (смех)

1.65 СГ: Значи има Хрвата, Бошњака, Црногорца, то је сад све Мађара, Чеха, Словака, Румуна,

Мађар- све имамо у породици. Сад како та деца да се изјашњавају?

1.66 ИС: (смех) Да

1.67 СГ: (смех) Нормално тешко. Лакше им да кажу: „Ми смо Војвођани“ и никог неће

увредити. Ни мајку ни оца ни стрину (смех) ни

1.68 ИС: Да да да

[2] КИК-1; СГ₁ (ж, 1940), СГ₂ (м, 1937), Кикинда; 8. 10. 2013.

2.1 ИС₁: Знате шта мене занима. Мене занима следећа ствар. Поме-нули сте да се ваша мајка през-

презива П.. Ја из тога стичем закључак да је ваш отац имао словачко порекло да кажем=

-
- 2.2 СГ₁: =чисто словачко=
2.3 ИС₁: =а ваша мајка је Немица=
2.4 СГ₁: =чиста Немица.

(...)

2.5 СГ₁: Е сад то је мој деда значи био трговац овде. Е и он је имао троје деце: ћерку, син и ћерку.

Ћерка је моја мајка, то је најстарија. Она је овде ишла у школу.

2.6 ИС₁: Како се ваша мајка звала?

2.7 СГ₁: Мајка се зове И. Б.

2.8 ИС₁: И.?

2.9 СГ₁: И. Значи Немци углавном имају два имена.

2.10 ИС₁: То је као Е. у ствари.

2.11 СГ₁: И. је друго а Е. је друго.

2.12 ИС₁: То се пише И.

2.13 СГ₁: И.

2.14 ИС₂: И.

2.15 СГ₁: И.

2.16 СГ₂: Х. Б. нисам ни знала

2.17 СГ₁: Јесте овај Немци углавном су давали два имена

2.18 ИС₁: Да једно је крштено односно добија се на самом=

2.19 СГ₂: =и једно и друго

2.20 СГ₁: И једно и друго. Ја сам значи А. М.

2.21 ИС₁: Да и једно се добије једно се добија

2.22 СГ₁: То нису користили

2.23 СГ₂: Да

2.24 ИС₂: Јел то католички или протестантски обичај за дав- имена?

2.25 СГ₁: Не мислим да је то католички.

2.26 СГ₂: Чисто католички

2.27 СГ₁: Дају и по три имена ако треба није важно. Значи она је она је ту ишла у школу немачку

реалну гимназију, завршила исто овде на српском језику. Е и онда ишла даље у школу на школовање у Грац. И ту је ишла у школу коју су држале часне сестре у Грацу.

2.28 ИС₁: Јесмо рекли које године је рођена ваша мајка?

2.29 СГ₁: Шеснесте.

2.30 ИС₁: Овде у Кикинди?

2.31 СГ₁: Јес- не у ствари овде овде је, али је се родила у болници у Сегедину. Дакле се она родила

у Сегедину, и донекле ју је то спасло пошто је рођена у Сегедину у

Мађарској тако Мађарица. После то после.

2.32 ИС₁: Да да да разумем.

2.33 ИС₁: Е и овај и онда је у тамо у тој школи где су коју су држале часне сестре била годину

дана и њој се то страховито допало. И она већ поче да размишља о томе да оде у часне сестре. И мој деда каже (смех): „Е нећеш.“ Испише је и опет у Грацу сад је упис- уписала једну другу школу мислим средњу школу мало за секретарице, за за администрацију и тако нешто. И то је завршила тамо. И кад је дошл- долазила овамо у Кикинду младе девојке раније су се шетале овамо онамо. И у то време један млад човек је отворио први у Кикинди „Путник“. Позајмио паре и отворио „Путник“ тргов- овај туристичко овај предузеће. И она је ишла тамо да купује карту и загледала се у тог господина.

2.34 ИС₁: То је ваш отац отац претпостављам. Ваш отац је=

2.35 СГ₁: =а мој отац је завршио, рођен у Зрењанину, а дваес четврте су дошли овамо зато што је

његов старији брат тад добио место еванге- евангелистичког свештеника у Кикинди. И цела породица се преселила

2.36 ИС₁: Које године сте рекли да је рођен ваш отац?

2.37 СГ₁: Седме.

2.38 ИС₁: Девесто седме.

2.39 СГ₁: А тај стриц тај је учио за наводно за свештеника у Мађарској. Он је хиљаду деветстоте

рођен. Мисим и та баба и деда су имали шесторо деце. Нажалост треће троје те девојке су умрле, тако је четврта остала.

2.40 ИС₁: Кажите ми да ли ви имате нека сазнања како су њихови родитељи гледали на ту брачну заједницу?

2.41 СГ₁: Све ћу

2.42 СГ₂: Биће приче

2.43 СГ₁: Значи они су они су се ту срели и она се загрејала за њега. Он је мало што каже он је

био Словак и мало мало рачунџија, и он је имо пошто је био леп човек, он је имо=

2.44 СГ₂: =Е то сам тела рећи ја сам га познавала изиузетно леп човек=

2.45 СГ₁: =И онда је размишља о томе којом би да се жени дал има користи ил нема. То сам то

сам сазнао из једног овај једног писма од његовог од мужа његове сестре.

2.46 ИС₂: (смех)

2.47 СГ₁: То писмо случајно остало случајно остало то писмо и

каже: „Узми једну од те две, па
буди миран.“

2.48 (смех свих)

2.49 СГ₁: (смех) Мислим били су пријатељи отприлике исто су го-
диште били. И то је истина.

(смех) И данас знамо тако нешто. Е и онда али моја моја мајка иако
је он био евангелиста моја мајка је решила: Има да се уда за њега или
ни за кога, или иде назад у клостер у=

2.50 СГ₂: =у часне сестре

2.51 ИС₁: Да да да

2.52 СГ₁: И сад мој деда шта ће=

2.53 ИС₁: =Није имао избора=

2.54 СГ₂: =Није хтео ћерку да да у сестре.

2.55 СГ₁: Узме кредит, дал нешто, шта је урадио. Купио јој плац
направио кућу и поклонио јој

кућу за као свадбени дар у Кикинду. Овде у Кикинди преко пута
стоји кућа. И=

2.56 СГ₂: =А кажи да је то била прва кућа са централним грејањем=

2.57 СГ₁: =То је била јесте то је била прва кућа са централним
грејањем. То је изи- има и датум

те кућа. Изидана триес пете године. Она се тада и удала за мог
оца. Иначе моја мајка је говорила српски наравно и немачки. И учила
француски .. у Грацу. Мој отац је наравно говорио мађарски, словачки
и српски. И они су говорили српски у почетку, тако су се упознали.

2.58 ИС₁: То им је био језик заједничке комуникације.

2.59 СГ₁: Заједнички јесте. Услов моје мајке, јер овде су овде Војво-
дина увек је било да ако су

мешовити бракови, ако су мешовити а различите вере мушкарци
иду према оцу очеве вере и тако даље, а девојке овако према мајци.
Значи крстиће се у католичкој а ја ћу се крстити у евангелистичкој.
Али услов мог моје мајке било: Мора да се крсти у католичкој.

2.60 СГ₂: И сад овде само да додам чак је ако желиш да се венчаш
у католичкој цркви пошто

сам ја исто удата за евангелис- за евангелистичке вере=

2.61 ИС₁: =Слободно слободно ви кажите=

2.62 СГ₂: =тад морало је ако желиш да се венчаш да потпише муж
СВА деца да ће бити католичке

вере.

2.63 СГ₁: Да ће бити католичке вере

2.64 ИС₁: И да ће бити одгајана у у у

2.65 СГ₂: Да да да

2.66 ИС₁: Па то сам чак и ја морао да потпишем кад сам се венчо

(смех). Односно да се обавеже човек као.

2.67 СГ₂: Да се обавеже да ће да ће деца бити католици.

2.68 СГ₂: И без тога=

2.69 СГ₁: =Не би дозволили

2.71 СГ₂: Не би дозволили. А моји моји не би не би дозволили да се удам за Т. да он то

није потписао. А и код вас је тако.

2.72 СГ₁: Исто исто исто.

2.73 СГ₂: Исто тако мора да се потпише

2.74 ИС₁: Документ мора да потпише

2.75 СГ₁: Мора да буде тако. И сад=

2.76 СГ₂: =То сад више није=

2.77 СГ₁: =И сад и пошто сад како сад мој отац то потписао да ће сва деца бити католичка, а

његов брат евангелистички свећен- свештеник.

2.78 ИС₁: Да на шта то личи.

2.79 СГ₁: Четир године нису разговарали. Тек онда кад смо ми мало порасли, онда су нашли као

модус вивенди. Ето идемо и у ону једну цркву и у другу цркву и ето.

2.80 ИС₁: И мирна Бачка. Иако је Банат мирна Бачка.

2.81 СГ₁: Мирна Бачка. И тако. А с друге стране рецимо мађарске сестре од мог оца она се

заљубила у Србина. Био је капетан тадашње југословенске армије ва- војске. Њен отац је мору да потпише да ће она да да да јој се дозвољава да прелаз- пређе у православну веру да би се могла удати. Јер војник тад у тој Југославији је смео да узме само православкињу. Ја рецимо тај папир имам де мој деда потписао да дозвољава.

2.82 ИС₂: А је л то црква издава та документа то што се потпис-?

2.83 СГ₁: Не не, то издавала општина.

2.84 СГ₂: А у цркви ово што смо се ми венчали у цркви=

2.85 СГ₁: =то у цркви, то у цркви, то има у цркви=

2.86 ИС₂: =да ће се сва деца покрстити то.

2.87 СГ₂: Јесте. То је само у цркви.

2.88 СГ₁: Тај папир имате и сад у цркви, ја не знам да л тога ја мислим да. Знам да је то тако било.

А овај папир што је од моје тетке то имам.

2.89 СГ₂: То општина општина

2.90 СГ₁: По краљевој наредби официри могу само да буду да се жене са=

2.91 ИС₁: =Добро значи нашли тај неки модус за породични живот кућа=

2.92 СГ₁: =Што у принципу уопште није било битно пошто моја тетка и даље ишла у

евангелистичку цркву после кад је остала удовица и тако даље тако то. А у ствари то су биле ето тако неке административне ствари, али али у том једном моменту то је било проблематично.

2.93 ИС₁: Хоћу само једну .. Реци- =

2.94 СГ₂: =Само ово да не заборавим да кажем. Мој свекар је евангелистичке вере, свекрва је

била католичке вере. И она се удала за евангелисту али у евангелистичкој цркви и више никад није могла да иде на причест у католичку цркву зато што се =

2.95 СГ₁: =одрекла =

2.96 ИС₁: =одрекла се своје вере =

2.97 СГ₂: =И више никад није могла да иде да се исповеда у католичкој цркви.

2.98 СГ₁: Моја мајка вероватно под утицајем што је васпитавана тамо у тим код ових часних

сестара =

2.99 ИС₁: =часних сестара =

2.100 СГ₁: =Јесте. Она је била врло искључива и то мора да се призна. Ево Х. њу зна. Она је

преживела све што је преживела, а тешко је преживела, захваљујући вери. Она је толико веровала =

2.101 ИС₁: =дисциплини која долази одатле =

2.102 СГ₁: =Она је толико веровала да је то њу држало. Мислим да тога није имала. Она је остала

сама практично са децом јер су остали њени нису били ту.

2.103 ИС₁: Оно што сам само хтео да кратко резимирам везано за управо те те договоре. То је нека врста како бих рекао друштвене конвенције која је уређивала да кажем живот у мултиетничким и мултиконфесионалној средини.

2.104 СГ₁: Јесте. И све је то функционисало

2.105 ИС₁: И то је заправо имало ту неку врсту улоге да се отклоне те неке недоумице да би људи

могли да наставе да функционишу. Као неко помирење да кажем искакања из из колосека.

2.106 СГ₁: Јел увек је био неко ко је покушавао да =

2.107 ИС₁: =јесте

2.108 СГ₁: Мађари су хтели да сви буду Мађари, овај рецимо Срби су хтели да сви буду Срби,

Немци су хтели опет друкчије. Како? Људи су морали да се прилагођавају.

- 2.109 ИС₁: Јесте да не би долазило=
2.110 СГ₁: =Е и онда кад су се после ратова и свих тих покоља, људи покушавали који су ту живели прилагођавали, пошто су они то научили вековима уназад да се прилагођавају ситуацији, онда то више није ваљало.
2.111 ИС₁: Да да
2.112 СГ₁: Како није ваљало кад је то једино било. Да није било тако, па Војводина би била празна.
2.113 ИС₁: Не би никог живо било.
2.114 СГ₁: Не би никог живо било.
2.115 ИС₁: И кажете они су се венчали, знате које године су се венчали?
2.116 СГ₁: Како не знам, тридесет пете.
2.117 ИС₁: Значи хиљаду деветсто тридесет пете су се венчали. Ја сам се родио триес седме.
2.118 СГ₁: Ви сте значи хиљаду деветсто тридесет седме.

(...)

- 2.119 СГ₂: Само чисти Немци ишли [у логоре]. Ко је био удат ожењен с мислим Мађарицом Словакињом, ти нису ишли.
2.120 СГ₁: И то што је моја мајка говорила: „Ја сам Мађарица.“
2.121 ИС₁: Е али чекајте пре рата се изјашњавала као Немица.
2.122 СГ₁: Јесте
2.123 ИС₁: Међутим видевши шта се дешава=
2.124 СГ₁: =после рата је=
2.125 ИС₁: =И стицај околности. Она је вероватно. На личној карти јој пише да је Словакиња.
2.126 СГ₂: Само=
2.127 СГ₁: =Мењали су мењали су да би преживели нормално. Њој једини проблем то је и дан данас проблем што је она била у Културбунду. Она као девојка је била члан Културбунда фолклор. И кад је дошло све ово кад се удала, после више никад није ишла. После се видело да је погрешила.
2.128 СГ₂: (смех)
2.129 СГ₁: И није се исписала. И сад кад је дошло она каже: „Била сам удата за Словака ниисам никад ни била.“ Каже: „Не ви сте били члан Културбунда.“ Каже: „Јесте као девојка.“ И они су је нашли у списку, значи: „Ти си до краја била.“ Не могу да докажем да она није била.
2.130 ИС₂: А ко је долазио ту да испитује, ко је узимо те листе, ко је?

2.131 СГ₁: Полиција и ови шпицлови који су мислили да ће на тај начин=

2.132 СГ₂: =Е око Културбунда. Деда и бака су постали чланови Културбунда кад је био већ јако

велики притисак на Немце да да буду чланови. И када је моја бака тражила пензију на основу што је деда био у државној служби, одбили су односно одбили су је први пут зато што је деда прво деда је радио за време овог режима. Други пут су је одбили зато што су били чланови Културбунда. Међутим имали су јако добро, иако су били чланови Културбунда, нису били у руководству и постали су тек крајем кад су вршили јако велик притисак на на Немце. Постали чланови Културбунда. И добила је пензију.

2.133 СГ₁: Значи она је изузетак. Мојој мајци су стално тај Културбунд. Њој су узели

држављанство кад су јој вратили држављанство. Педесет треће.

2.134 ИС₁: И без обзира на то што се изјашњавала и као Словакиња и као Немица, што је све

време покушала да опонира и да не припада немачком=

2.135 СГ₁: Културбунда

2.136 ИС₁: А одакле су они имали те доказе?

2.137 СГ₂: Е па видите да су имали.

(...)

2.138 ИС₁: Добро ал ви сте још притом били и прилично мали, да кажем. Ви сте кренули у школу

практично после=

2.139 СГ₁: =Ја сам ја сам први разред уписао на немачком језику четрдесет и пете, четрдесет четврте.

2.140 ИС₁: Аха на немачком сте

2.141 СГ₁: Ја сам кренуо на немачком па онда на мађарском. Завршио сам малу матуру. Па онда

на српском.

2.142 ИС₁: Да као и ви=

2.143 СГ₂: Да

2.144 ИС₁: =само што је господин К. мало старији па је он још ухватио онај старији систем.

Још за време Другог светског рата сте ви заправо кренули у школу у време немачке управе.

2.145 СГ₁: И живим у седмој држави.

2.146 ИС₁: Како и?

2.147 СГ₁: Сед- у седмој држави живим.

- 2.148 ИС₁: Да да ви сте
- 2.149 СГ₁: А нисам мрднуо из Кикинде.
- 2.150 (смех свих)
- 2.151 СГ₂: Па јесте
- 2.152 ИС₁: Да да
- 2.153 ИС₂: А јел говорите сада немачки и мађарски?
- 2.154 СГ₁: Јесте
- 2.155 ИС₂: Добро?
- 2.156 СГ₁: Добро. Не само то него што овај сву кому- кореспонденцију (смех) коју водим се води на сва три језика.
- 2.157 ИС₂: Лепо
- 2.158 СГ₁: (накашљава се) И трудим се да то и одржим.
- 2.159 ИС₁: Да нисам вас питао шта сте ви по занимању?
- 2.160 СГ₁: Електроинжињер.
- 2.161 ИС₁: Електроинжињер. Ви сте студирали у?
- 2.162 СГ₁: Београду
- 2.163 ИС₁: У Београду. И радили сте претпостављам да сте радили=
- 2.164 СГ₁: =Радио сам у две фирме прво у Електрону овде у Кикинди. То је извођачка фирма релативно мала. И онда сам прешао у Ливницу. И све остало сам радио у Ливници. И ту сам=
- 2.165 СГ₂: =А а а у Босни?
- 2.166 СГ₁: Нисам нисам, година једна.
- 2.167 СГ₂: А само годину.
- 2.168 СГ₁: Хтели смо кад смо се венчали хтели смо да одемо из Кикинде и из Ваљева. Пошто је она из Ваљева. Договорили смо се нећемо ни у Кикинду ни у Ваљево. Идемо у Сарајево, тамо је будућност.
- 2.169 ИС₂: У Сарајеву?
- 2.170 СГ₁: У Сарајеву. И моја жена се запослила тамо. Кад сам изашо из војске, онда сам отишо тамо. Нисмо нашли где да станујемо, па ми је досадило. Али није то био главни разлог, него Гордана је добила тамо такве алергије. И онда су јој казали: „Мораш да идеш из Сарајева. Ту ту ћеш се убити.“ И онда сам ја: „Где ћемо сад? Ајд да питам ове у Кикинди да л ће ме примти.“ Оће. „Е дођу ја али ако примите и моју жену.“ „Нек дође и она.“
- 2.171 ИС₁: А да вас питам ви сте се упознали где? Претпостављам да сте=
- 2.172 СГ₁: =на студијама.
- 2.173 ИС₁: У Београду.

2.174 СГ₁: У Београду
2.175 ИС₁: И како је она реаговала? Претпостављам да сте ви њој рекли да имате немачко порекло

и тако даље.

2.176 СГ₁: То није то није сметало. Оно што би њој сметало=

2.177 ИС₁: =А је л сметало вашим родитељима?

2.178 СГ₁: Не не. То што би јој сметало, а то није знала, није било намерно, једноставно није

нисам дошо до да ја знам мађарски. Зашто? Њена мајка је професор француског језика из старе породице. Њен деда је био пуковник. Три три пута добио=

2.179 СГ₂: =ордење=

2.180 СГ₁: = о- о- о- орден овога светог Саве и не знам храбрости и тако даље из Првог светског

рата. И њена мајка кад је завршила факултет прво запослење је имала у Србобрану. И она је полудела, јер у Србобрану сви Срби су говорили мађарски. И она није могла. И после прве године она је на све могуће начине тражила да буде премештена негде где неће да чује Мађаре. То је не знам овакав језик онакав језик. Па су је преместили у Ваљево. Ту се и удала и тако даље. Ту је била на своме. Пошто Ваљево и сви тврде да је ваљевск- да Ваљев- Ваљевци говоре најчистији српски. Признајем пошто ми је жена оданде па морам да признам

2.181 ИС₂: (смех)

2.182 СГ₁: Е према томе из тог те те тог тог антагонизма према мађарском језику који је моја

ташта имала и моја деца нису научили мађарски.

2.183 СГ₂: Е а чекај, испричај онај случај у Београду кад си причао са ко- другом на на мађарском и она сазна да знаш мађарски.

2.184 СГ₁: Е то ал то ћу по- ал добро. И моја деца не знају мађарски зато што она каже: „Е тај језик да говорите! Боље учите француски учи!“ Пошто је она била француски била=

2.185 ИС₁: =Франкофон

2.186 СГ₁: Аха. И овај и дај било који други језик ал ништа мађарски, то то ником не треба, каже.

Какве везе. Научити мађарски немачки и српски то су толико различити, све остале језике можете да научите. То су тотално различита језика, потпуно различито се говори. Но свеједно. Ал ја сам се забављо са мојом женом, тадашњом тадашњом девојком четир године већ. То већ .. прешло у нешто друго. И сад имали смо тамо једног колегу који је био Мађар. И ја ја сам се увек трудио кад год је она присутна да говорим српски да она разуме. И сад ја с овим колегом говорим мађарски. А нисам видео да она прилази. Кад она виче:

„Ти знаш мађарски?“ (смех) „Па знам.“ „Па никад ми ниси реко!“ „Па ниси ме ни питала.“ Каже: „Да сам ја знала да ти говориш мађарски ја се с тобом (смех) не бих забављала.“ Ал сад је четир године прошло сад готово (смех)

2.187 ИС₂: Боже (смех) рат против мађарског.

2.188 ИС₁: Да да да (смех) ове је врло врло занимљиво.

2.189 (смех свих)

2.190 ИС₁: Помало неочекивано ал=

2.191 СГ₁: =И кад је кад је дошао овде рецимо сви Ваљевци је питају: „Како је тамо у том

мађарском граду?“ И њој је у почетку стварно изгледало да сви говоре овде мађарски. У ствари није тачно. Него како да кажем кад чује мађарски то вам је страно и то одма падне у уши.

2.192 ИС₂: Да да да да

2.193 СГ₁: А српски кад говорите то уопште не примећујеш.

2.194 ИС₂: Да да да

2.195 СГ₁: Сад она види да није то тако да има релативно мало Мађара. Додуше ми увек пазимо,

пошто она није хтела да научи мађарски ниједну реч, овај кад год је она присутна да говоримо српски. Кад је био попис становништва ја нисам био ту. Био сам у .. где сам био не знам. И сад овај дођу ове девојке: „Шта је ваш муж?“ Каже: „Словак, тако пише у личној карти.“ Пошто то је остало по оцу. „Који му је матерњи језик?“ А моја мајка, моја жена каже: „Немачки.“ „Како немачки?“ „Па то је први језик којим разговара.“ Каже: „Па нећемо ваљда да пишемо немачки. Како је научио да пише? На ком језику?“ Каже: „На мађарском.“ „Па како мађарски, зар то да пишемо? Па како сад говори?“ „Па каже от-кад се оженио српски.“

2.196 ИС₂: (смех)

2.197 СГ₁: „Овде пише матерњи језик“. Каже: „Пишите шта оћете“ (смех)

2.198 ИС₂: (смех)

2.199 ИС₁: То је лепа, лепа илустрација, а у ствари начина живота.

2.200 СГ₁: А у ствари шта је шта је матерњи језик? Од мајке од оца или шта је оно што говориш?

Ко то зна?

2.201 СГ₂: Па у ствари обично се каже који је први језик.

2.202 СГ₁: Први језик. Први језик ми је стварно немачки.

2.203 СГ₂: Немачки је први језик.

2.204 ИС₁: И то сте стварно научили и ви и ви и ви јел тако?

2.205 СГ₂: Јесте

2.206 СГ₁: Јесте. Први језик ми је стварно био немачки, зато што

је онда мој отац је, ваљда зато што је већ и почела та та та окупација, шта ја знам. И он се трудио, мада он никад није научио перфектно немачки, ал се исто трудио. Мада ја сам с оцем углавном говорио мађарски. И то је све било добро. А они су кад су били са мном чак и говорили српски. То је све било добро. Зато што смо, нама је у уши ушло су та три језика.

(....)

2.207 СГ₁: И мађарски и српски ја сам онда. Јер ми смо ми смо се играли са са тим, са паорском децом. Оно што ви кажете Мађари су били слуге. Ми смо имали једно два три Мађара. Њихова деца су говорила мађарски. Ја сам научио уз њих мађарски. Мислим то ти је, то вам је све је то интересантно и све то вреди саслушати, видети. Једино ми је жао што то и данас дани није тако.

2.208 СГ₂: Па да.

(...)

2.209 ИС₂: А ћерка исто зна мађарски?

2.210 СГ₂: Па она је завршила десет разреда на мађарском.

2.211 СГ₁: (смех)

2.212 СГ₂: Тако да не не (смех) није то ниакви пр=

2.213 СГ₁: =Не знате ови који су овде рођени немају проблема са тим уопште=

2.214 СГ₂: =Ми немамо проблема са јези- језиц-. Моја ћерка је завршила немачки кад је дипломирала. Она је дипломирала јуна месеца. У августу је већ добила у Новом Саду поса у Матици српској. Зато што је на српском је завршила и на немачком а знала је један језик друштвене средине, како је тада било. Мађарски језик. Она је одма добила и то што је и школу завршила.

2.215 ИС₂: Да али ако смем да приметим ја знам доста људи који су, неки знала сам неке књижевнике, Србе одавде из Кикинде. Не знају мађарски. Више знате ви који сте=

2.216 СГ₁: =Не знате разлике између њих

2.217 ИС₂: Да да не знају

2.218 СГ₁: Да ал ал ал гледајте ове старије књижевнике без обзира где су. Сви су знали.

2.219 СГ₂: Сви су знали раније.

2.220 СГ₁: Сви

2.221 СГ₂: А а а знате како дошло је до ту неких

2.222 СГ₁: Па чак и Дани- Киш и сви сво ово друштво сви су=

2.223 ИС₂: =Добро он је да он је рођен=

2.224 СГ₁: =Не само рођен него сви који су из из Војводине сви су знали мађарски.

2.225 СГ₂: Ал ал млађе генерације не. У млађој генерацији мањина зна нормално језик ср- државни али Срби не знају.

2.226 СГ₁: Све мање ови млади, све мање знају неки неки језик. Не само то, него оно оно што ме што ме страшно нервира кад дође родитељ: „Шта ово мом детету сад ко ће да га, треба да иде у школу у основну школу, сад хоће да га учи немачки! Шта га, шта га сад уче!“ А у ствари то је погрешно. Што дете кад кад почне да учи. Моја ајд овако да каж- ево сад једна мала прича овај. Имам брата од стрица. Он се сматра он сматра да је Мађар, мада и он као ја мајка му је Мађарица, отац му је Словак као и мој отац. Али живео је у Врбици, где су углавном Мађари и зато он себе сматра Мађаром. Његова ћерка се заљубила и удала се за једног Словака из Селенче. И отишла тамо да живи. И она је за годину дана научила словачки. Пошто је то близу а воли да прича има талента и научила.

2.227 ИС₁: (смех) Па згод- згодно

2.228 СГ₁: Има друга ћерка. Сад је била. Она је родила две ћерке. Једна је била доста болесна једва је преживела, али добро то није та прича него ова мала. Она има годину и нешто дана. То дете ја сам пробо. На ком год језику сам се њој обратио, она је на том језику одговорила. На мађарском, на српском, на словачком. Ја не знам словачки, ал знам два три два три питања да поставим.

2.229 ИС₁: Па знате довољно

2.230 СГ₁: Два три питања поставим и видим да она на ком год језику сам се ја њој обратио, она на том језику одговори. Зато што код деде и бабе говори мађарски, тамо говори српски и словачки. Годину и по дана.

2.231 ИС₁: А знате шта ме занима како рецимо ви тумачите ту чињеницу, сами сте навели да млађе генерације све мање владају са више језика?

2.232 СГ₁: Како рецимо још нешто.

2.233 ИС₁: Не али шта мислите да је узрок томе? Осим што је глупо.

2.234 СГ₁: Па прво прво што њихови родитељи то сматрају оптерећењем за дете. Ја сам рецимо моју децу научио, односно ја сам тражио жена и ја смо тражили кад смо одлучили да треба да уче неки језик. Старији син је рецимо, оће да учи каубојски језик. Не енглески ни немачки, него каубојски. Ал за немачки ћу да вам испричам. Овај и тражили смо неког у, он је био мали шест седам година који да га учи, ал не по књизи. Нашли смо професора. Каже: „Е по којој књизи ћемо радити?“ „Нећете по књизи. Нећемо по књизи. Не треба да га учиш да пише нити да га учиш граматику, него да разговараш.“ Једва смо нашли једну жену која је прихватила. И она каже док је у кући радила

свој посао, пеглала и шта ја знам, она с њим причала. И он је научио за годину дана тај језик. Енглески. Он сад говори можда боље енглески него српски матерњи. Хоћу да кажем деца треба да уче слухом.

2.235 ИС₁: Од малих ногу да се зна.

2.236 СГ₁: Ја да вам кажем. Ја знам те језике што знам, ал не знам ниједну граматику, верујте ми. Ниједну граматику не знам, ал не мислим да грешим баш толико много.

2.237 ИС₁: Разумем

2.238 СГ₁: Зато што ја кажем: „Ја нећу да будем професор језика.“

2.239 ИС₁: Ви сте га научили у кући у породици

2.240 СГ₁: Ја сам га учио у кући, ја сам га учио по слуху, по оном како се говори. И хоћу тако да деца то науче. Да није оптерећење. Али ако је ако ти треба да учиш граматику писање, онда јесте оптерећење за дете. Онда можда родитељи имају право. Али ако га учиш играјући, онда то уопште није за дете оптерећење. То је за њега, за њега је то ништа. Што каже моја мама увек рекла: „То је празна табла. Што год напишеш то остаје.“

2.241 СГ₂: Табула раза (смех)

2.242 СГ₁: Табула раза.

2.243 ИС₁: А занима ме још једна ствар везана овако. Врло ми је занимљиво. Ви сте били, да кажем били сте Немица. Па сте након изласка из логора прешли у Мађаре. Зато што су вас тако саветовали тетка и теча.

2.244 СГ₁: То је било да сачувају главу

2.245 ИС₁: Па сте се поново изјаснили као Немица.

2.246 СГ₂: Да

(...)

2.247 ИС₁: А које су вам годиште синови?

2.248 СГ₁: Па један је шездесет осми, а други је седамдесет седми.

2.249 ИС₁: Како се они зову?

2.250 СГ₁: Први се зове А. То смо жена и ја комбиновали да буде кратко и да буде од

А. и Г. И онда је постао А Млађи се зове Г. и ту више нисмо могли=

2.251 СГ₂: =да комбинујете

2.252 СГ₁: Да комбинујемо. Кад се А. родио, ми смо га извадили из болнице, и месец и по дана није имо име.

2.253 СГ₂: (смех)

2.254 СГ₁: Док смо се договорили.

2.255 ИС₁: Како сте рекли хиљаду девесто шездесет осмо и?

2.256 ИС₂: Седамдесет седмо

2.257 СГ₁: Седмдесет седмо. Девет година. Ал кад је Г., Г. се родио овде у Кикинди.

Нису хтели да нам га дају (смех) док му не дамо име. Нисмо могли на брзину да се договоримо како

2.258 СГ₂: (смех)

2.259 СГ₁: (смех) Док нисмо смислили. За девојку смо имали. Ал тада се није знало. Што каже: Да сам знао да ће бити мушко не би га ни правио (смех)

2.260 СГ₂: У вези имена морам рећи. Моја свекрва јако није волела баш тако да кажем што смо ћерки дали име Е. Она је као Мађарица мислила да то треба да буде Рожика, Маришка, ово оно а ја сам се ЈАКО супротставила томе да да буде. А Т., супруг се сложио да то буде Е. Дуго моја свекрва уопште није уопште је није звала као Е. него дете моје Пипика, ово оно.

2.261 (смех свих)

2.262 ИС₂: Јао Боже

2.263 СГ₂: Зато што је Е., Е. је немачко име, ал добро и Мађари сад имају није то. Тако да је било ту без обзира што Мађари су мађина.

БИБЛИОГРАФИЈА

Димић, Љубодраг, *Културна политика Краљевине Југославије 1918–1941* III. *Политика и стваралаштво*. Београд: Стубови културе, 1997.

Ђурић, Владимир, et al., *Етноконфесионални и језички мозаик Србије*. Београд: Републички завод за статистику, 2014.

Крел, Александар, „Промене стратегије етничког идентитета Немаца у Суботици у другој половини 20. века”. *Гласник Етнографског института САНУ* LIV, 2006, 319–331.

Крел, Александар, „Улога удружења „Герхард“ у ревитализацији етничког идентитета сомборских Немаца”. У: Дивац, З. (ур.) *Слике културе некад и сад*, Београд: Етнографски институт САНУ, 2008, 155–168.

Крел, Александар, „Били бисмо и Кинези, само да нас оставе на миру: (ре)конструкција етничког идентитета Немаца у Војводини”, *Антропологија* 9, 2009, 131–146.

Крел, Александар, *Ми смо Немци. Етнички идентитет припадника немачке националне мањине у Војводини на почетку 21. века*. Београд: Етнографски институт САНУ, 2014.

Крел, Александар, Мандић, Марија, „Легендарно досељавање у усменој предаји војвођанских Немаца. У: Петровић, С. (ур.) „Усмена историја II“. *Књижевна историја* 158, 2016, 249–265.

Крел, Александар, Мандић, Марија, „Вишејезичност као хабитус: Дискурс банатских Немаца о периоду између два светска рата“, *Etnoantropološki problemi* 11/2, 2016а, 583–600.

Крел, Александар, Мандић, Марија, „Дискурс о језичким праксама банатских Немаца: Савремена теренска истраживања. *Antropologija* 1, 2016б, 33–52.

Крчмар, Филип, „Изградња националног идентитета Подунавских Шваба у Војводини 1918–1933“. У: Самарџић, Момир (ур.) *Култура сећања на војвођанском простору*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2017, 137–197.

Павлица, Бранко, „Судбина Немаца у Србији“, *Теме. Часопис за друштвене науке* 3, 2005, 351–392.

Попис 2011. *Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Србији. Вероисповест, матерњи језик и национална припадност*. Подаци по општинама и градовима. Београд: Републички завод за статистику, 2013.

Сикимић, Биљана, (ур.) *Скривене мањине на Балкану*, Београд: Балканолошки институт САНУ, 2004.

Apor, Balázs, “The Expulsion of the German Speaking Population from Hungary”. In: Prauser, S., Rees, A. (eds.) *The Expulsion of the ‘German’ Communities from Eastern Europe at the End of the Second World War*, Florence: European University Institute, 2004, Working Paper HEC No. 2004/1, 33–45.

Assmann, Jan, *Kulturno pamćenje: Pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*. Zenica: Vrijeme, [1992] 2005.

Bešlin, Branko, 2001. *Vesnik tragedije. Nemačka štampa u Vojvodini 1933–1941. godine*. Novi Sad – Sremski Karlovci: Platoneum.

Bhabha, Homi, *The Location of Culture*. London: Routledge, 1994.

Binder, Friedrich, „Promemorija“, U: Stefanović, N. (ur.) *Jedan svet na Dunavu*, München, Beograd: Donaueschinger Kulturstiftung, 2003, 124–125.

Dammang, Andreas, *Die Deutsche Landwirtschaft im Banat und Batschka*. München: Reinhardt, 1931.

Gal, Susan, “Codeswitching and Consciousness in the European Periphery”. *American Ethnologist* 14/4, 1987, 637–653.

Gal, Susan, "Diversity and contestation in Linguistic Ideologies: German Speakers in Hungary". *Language in Society* 22/3, 1993, 337–359.

Gal, Susan, "Cultural basis of language use among German speakers in Hungary". *International Journal of the Sociology of Language* 111, 1995, 93–102.

Gumperz, John, *Discourse strategies*. Cambridge University Press, [1982] 2002.

Hall, Stuart, "New Ethnicities". In: Donald, J., Rattansi, A. (eds.) *Race, Culture and Difference*, London: Sage, 1992, 252–259.

Ilić [Mandić], Marija, *Discourse and Ethnic Identity: The Case Study of Serbs in Hungary*. München, Berlin: Peter Lang, 2014.

Janjetović, Zoran, *Deca careva, pastorčad kraljeva. Nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918-1941*. Beograd: Institut za noviju istoriju, 2005.

Janjetović, Zoran, 2006. "Proterivanje nemačkog i mađarskog življa iz Vojvodine na kraju Drugog svetskog rata", *Hereticus. Časopis za preispitivanje prošlosti* 4/3–4, 2006, 106–118.

Janjetović, Zoran. *Nemci u Vojvodini*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2009.

Krel, Aleksandar, "Sprechen Sie Deutsch? German Language and Revitalization of Ethnic Identity of the Germans in Bačka", *Glasnik Etnografskog instituta SANU* LX/2, 2012, 171–185.

Krel, Aleksandar, Mandić, Marija, „Društvene promene i upotreba jezika u porodici Banatskih Švaba između dva svetska rata”, *Etnoantropološki problemi* 15/4, 2020, 1187–1207.

Milleker, Felix. *Die Besiedlung der Banater Militärgrenze*. Belackrva (Weißkirchen): Verlag der Artistischen Anstalt J. E. Kirchners Witwe, 1926.

Marác, László, "Multilingualism in the Transleithanian part of the Austro-Hungarian Empire (1867–1918): Policy and practice", *Jezikoslovlje* 13/2, 2012, 269–298.

Prauser, Steffen, Rees, Arfon, "Introduction". In: Prauser, S., Rees, A. (eds.) *The Expulsion of the 'German' Communities from Eastern Europe at the End of the Second World War*. Florence: European University Institute, Working Paper HEC No. 2004/1, 1–9.

Promicer, Kristijan, 2004. „(Ne-) vidljivost skrivenih manjina na Balkanu. Neka teorijska zapažanja”. U: Сикимић, Б. (ур.) *Скривене мањине на Балкану*, Београд: Балканолошки институт САНУ, 11–24.

Schjerve-Rindler, Rosita, Vetter, Eva, "Linguistic diversity in Habsburg Austria as a model for modern European Language Policy". In: Ten Thije, J., Zeevaert, L. (eds.), *Receptive multilingualism: Linguistic analyses, language policies and didactic concepts*, Amsterdam: John Benjamins, 2007, 49–70.

Sundhausen, Holm, Clewing, Konrad, (Hrsg.) *Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*. Wien, Köln, Weimer: Böhlau Verlag, 2016.

Vansina, Jan, *Oral Tradition as History*. Madison: The University of Wisconsin Press, 1985 [1961].